

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті подано обґрунтування структури професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей. Запропоновано досліджувати процес професійної соціалізації у контексті запропонованих компонентів та їх показників.

Ключові слова: професійна соціалізація, фактори професійної соціалізації, компоненти професійної соціалізації, студент, інженер.

В статті представлено обоснование структуры профессиональной социализации студентов инженерных специальностей. Предложено исследовать процесс профессиональной социализации в контексте предложенных компонентов и их показателей.

Ключевые слова: профессиональная социализация, факторы профессиональной социализации, компоненты профессиональной социализации, студент, инженер.

Постановка проблеми. У сучасній системі вищої освіти проблема професійної соціалізації майбутніх інженерів здебільшого розглядається з точки зору педагогічної та соціологічної наук, а з позиції психологічної науки ця проблема майже не висвітлена. На наше переконання цей процес повинен бути глибоко дослідженим і у психологічному аспекті. Саме тому існує потреба у розробці структури професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей для більш детального та глибокого аналізу цього процесу та подальшого його дослідження у психолого-педагогічному ракурсі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо професійної підготовки студентів інженерних спеціальностей аналізуються у працях А. А. Мамалуя, О. А. Ігнатюк, Ю. Похолкова, О. Г. Романовського, В. Сергєєва, І. Федорова, М.В. Фоміної та ін. Приділено увагу особистості майбутнього фахівця інженера та вимогам до нього у роботах О. А. Ігнатюк, І. В. Бондаренко, О. С. Пономарьова, Т. В. Гури, Н.В. Підбуцької, І. А. Бідюк та ін. Проблему професійної соціалізації студентів висвітлено у працях С. Г. Разуваєва, Д. Р. Ахмедової, С. Ю. Мейтарчан, А. К. Маркової, Є. А. Клімова, В. Д. Шадрікова.

Мета статті – обґрунтування структури професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей. час

Виклад основного матеріалу. У роботах багатьох науковців (О.Е. Коваленко, Е.В. Лузік, О. Г. Романовського,

В.М. Манько та ін.) підкреслюється значимість та важливість професійної підготовки майбутніх інженерів у сучасних умовах. Проте, психолого-педагогічні проблеми підготовки до цієї професійної діяльності досі недостатньо вивчені. Навіть розуміння структури професійної діяльності інженера не є однозначним.

Ряд наукових робіт (В.М. Бабаєва, О.С. Пономарьова, Ю. М. Іванова, Г. Осипова та ін.) підкреслює, що в інженерній діяльності особливого значення набуває соціотехнічне проектування, яке основну увагу приділяє людській діяльності, її соціальним та психологічним аспектам.

Ефективність навчання залежить від багатьох факторів, але основним процесом, який супроводжує студента крізь навчальний процес та готує студента до ролі професіонала є професійна соціалізація.

Проведений аналіз наукових праць у попередніх наших дослідженнях дозволив нам запропонувати розглядати професійну соціалізацію студента інженерної спеціальності як процес оволодіння соціальними навичками, професійними знаннями та вміннями, що супроводжується формуванням мотиваційно-ціннісних установок на професійну діяльність та трансформацією Я-концепції особистісної у Я-концепцію професійну.

Варто зазначити, що особистість студента як об'єкта соціалізації, на якого спрямована дія, може одночасно бути і суб'єктом соціальної дії в системі суспільних відносин[1].

Як підкреслюється у сучасних педагогічних роботах, в умовах модернізації освіти особливої значущості набуває проблема професійної підготовки фахівців, які мають бути конкурентоздатними на ринку праці, та компетентними, які вільно володіють своєю професією. Підкреслюється, що майбутній інженер повинен бути носієм загальнолюдських і культурних цінностей, прагнути до самовдосконалення [2,3].

Відмітимо, що становлення фахівця-інженера має відбуватися з формуванням його конкурентоспроможності, що передбачає наявність таких властивостей як чіткість цілей і ціннісних орієнтацій, працьовитість, здатність до ризику, здатність до безперервного саморозвитку, до професійного безперервного зростання, певні емоційні властивості та ін. [4].

З огляду на мотиваційну сферу особистості проблема ціннісних орієнтацій також є однією з пріоритетних у сучасній системі підготовки фахівців. Адже при формуванні особистості майбутнього фахівця ціннісні орієнтації визначають напрям і рівень активності та суттєво впливають на його професійні якості [5].

Основними вимогами, які пред'являються до майбутнього інженера є усвідомлене й позитивне ставлення до своєї професії, прагнення до постійного особистісного і професійного вдосконалення та розвитку, висока комунікативна готовність до роботи в професійному і соціальному середовищах [6, 2], здатність до нормальної адаптації до нових умов, вміння керувати власними емоціями.

Важливою внутрішньоособистісною складовою підготовки студентів є професійне самовизначення. Його основою є набуття знань про професію, самопізнання та самооцінка індивідуальних особливостей, синтез знань про себе та про професійну діяльність [7], що уявляє собою професійну ідентичність особистості студента. Професійна ідентичність є важливою складовою професійної соціалізації студентів.

Що стосується професійної діяльності інженера, то як відзначає О. А. Ігнатюк, розуміння структури його діяльності не є однозначним і не має належного

відображення в існуючій системі його фахової підготовки у вищих навчальних закладах [2, с.30].

О. Г. Романовський дає таке визначення інженеру: «сучасний інженер – це не просто фахівець, що вирішує вузькопрофесійні завдання. Його діяльність пов'язана з природним середовищем, основою життя суспільства, і самою людиною...Вирішуючи свої, здавалося б, вузькопрофесійні завдання, інженер активно впливає на суспільство, людину, природу» [8, 3-4].

Особливо важливо підкреслити інтегративний характер діяльності інженера, який включає класичні види діяльності інженера (проектна, конструкторська, технологічна, організаційно-управлінська, науково-дослідна) та інноваційні види (інформаційно-аналітична, інформаційно-технічна, діагностична, маркетингова, промоутерська, сервісна, менеджмент якості) [2].

О. А. Ігнатюк [2] виділила наступні професійні та особистісні якості, характерні для сучасного інженера:

- професійні: інтегративне мислення, інтелектуальна культура, креативний рівень професійної діяльності, здатність до прийняття конструктивних альтернативних рішень на основі діалогу, здатність прогнозувати ситуацію у професійному середовищі, відповідальність за свої результати.

- особистісні: моральність, духовність, достатньо високий креативний рівень, стійкий поріг естетичних та соціокультурних цінностей, крос культурне мислення, вироблення способу життєдіяльності на основі особистісних орієнтацій тощо.

Таким чином, ми бачимо складність інженерної діяльності, яка передбачає певні вимоги до майбутнього фахівця.

Отже, з метою як найглибше дослідити процес професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей та його вдосконалення, ми вважаємо за необхідне розробити структуру професійної соціалізації.

Першим кроком ми вважаємо за потрібне узагальнити усі фактори, що можуть впливати на професійну соціалізацію майбутніх інженерів.

Здійснивши огляд наукових джерел у попередніх дослідженнях щодо поняття соціалізації, ми розглядаємо соціалізацію як процес становлення та розвитку особистості, на який впливає ряд зовнішніх та внутрішньо особистісних факторів, та як результат – функціонування особистості у суспільстві.

До основних зовнішніх факторів ми відносимо: соціально-економічні умови, соціальні норми, вплив оточуючих людей, цінності та культура, які відповідають часу та місцю.

До внутрішньо особистісних факторів ми відносимо: особливості Я-концепції, бажання, здібності, власні цінності.

Нашою метою є визначення факторів, що впливають на безпосередньо професійну соціалізацію.

Здійснивши науковий аналіз концептуальних основ професійної соціалізації, до основних факторів, які теоретично впливають на професійну соціалізацію студентів інженерних спеціальностей ми відносимо:

- *фактор навчального процесу* (успішна професійна соціалізація може затримуватися через складні у психологічному сенсі відношення студентів у період навчального процесу із різними його суб'єктами (з викладачами, студентами, безпосередньо з навчанням);

- *характерологічний фактор* (для успішної професійної соціалізації студентів грають роль якості характеру та властивості особистості, такі як: активність, впевненість, рішучість, швидка адаптація до нових умов, прагнення до саморозвитку, творчі здібності, комунікабельність; моральна самосвідомість фахівця);

- *інтелектуальний фактор* (на основі того, що у науковій літературі освітлено інформацію про рівень оволодіння професійними знаннями та уміннями та їх значимість для професійної соціалізації студентів, ми пов'язуємо це з такою властивістю особистості як інтелект);

- *мотиваційно-ціннісний фактор* (для професійної соціалізації грає роль мотиваційно-ціннісна сфера особистості. Ми вважаємо, що вона найбільш чутлива по відношенню до умов навчального процесу та дуже впливова на результати навчальної

діяльності та в майбутньому до професійної);

- *фактор професійного самовизначення* (професійне самовизначення сприяє процесу оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, а також супроводжується формуванням уявлень про себе як професіонала).

Узагальнивши групи факторів, які ми зазначали, ми виділяємо 2 групи (які теоретично впливають на професійну соціалізацію): зовнішні (інститути соціалізації) та внутрішньо особистісні.

До зовнішніх факторів ми відносимо: вищий навчальний заклад, навчальні установи крім ВНЗ, сім'я, засоби масової інформації, Інтернет, найближчі круги спілкування (друзі, знайомі, родичі).

До внутрішньо особистісних факторів, які гіпотетично впливають на процес професійної соціалізації ми відносимо: мотивацію особистості до професійної діяльності, цінності особистості (в т.ч. професійні), соціальні, адаптаційні та психологічні якості та властивості, інтелектуальні властивості, професійне самовизначення.

Відштовхуючись від нашого поняття професійної соціалізації, від аналізу особливостей професійної підготовки майбутніх інженерів та вимог до них, від визначених нами факторів, ми виокремлюємо наступні компоненти професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей: соціально-адаптивний компонент, мотиваційно-ціннісний компонент та професійно-рефлексивний компонент.

Соціально-адаптивний компонент доцільно розглядати у контексті пристосування студентів інженерних спеціальностей до навчальної діяльності. Вступивши до навчального закладу студент проходить через процес адаптації до нових умов, процес знайомства з новими людьми та характер відносин, що складається протягом навчальних років, з одногрупниками та викладачами. Також навчальний процес характеризується специфічними емоційними станами (настрій, стрес, фрустрація) та велику роль відіграють емоційні властивості студентів (стійкість, тривожність, лабільність), які

можуть як полегшувати, так і ускладнювати процес навчання.

Враховуючи специфіку навчального процесу студентів інженерних спеціальностей, де переважають інженерно-технічні дисципліни, для їх професійної соціалізації особливо важливий розвиток комунікативних здібностей, оволодіння якими сприяє гармонійному розвитку особистості студента як майбутнього професіонала.

Адаптація студента та його соціальні навички на наш погляд безпосередньо пов'язані з його самооцінкою. Адже відношення до себе та оцінка своїх якостей та можливостей є вкрай важливим для професійної соціалізації особистості студента.

Таким чином, соціально-адаптивний компонент має такі показники:

- адаптаційний потенціал,
- соціально-комунікативні властивості,
- емоційні властивості,
- самооцінка,
- характер взаємодії з оточуючими у навчальному процесі.

Мотиваційно-ціннісний компонент доцільно розглядати у контексті бажання та прагнення студента вчитися за обраною спеціальністю, надалі працювати за обраною спеціальністю. Також у цьому аспекті ми вважаємо важливим для студентів мати прагнення до досягнення успіху, що характеризується певними особистісними та професійними цінностями. Діяльність інженера може передбачати виконання різноманітних функцій. Для того, щоб досягти успіху у майбутній професійній діяльності, студенти у процесі навчання мають не тільки оволодіти високим рівнем професійних знань та вмінь, а й визначитися з особистими та професійними цінностями, які в них переважають.

З огляду на це ми виділяємо наступні показники даного компоненту:

- мотивація досягнення успіху,
- мотивація до професійної діяльності,
- провідні професійні цінності.

Професійно-рефлексивний компонент доцільно розглядати у контексті відношення до навчальної діяльності,

задоволеністю неї, відношення та уявлення про майбутню професію, ідентифікації з навчальною та професійною роллю, а також бажання розвиватися у особистісному та професійному напрямках.

Студенти інженерних спеціальностей мають певні уявлення щодо своєї майбутньої діяльності. В контексті цього у процесі навчання студенти замислюються про свою майбутню професійну роль, вони оцінюють своє відношення до обраної спеціальності, до обраної професії, можуть формуватися різні ступені задоволення навчанням та різні ступені бажання працювати за професією.

Враховуючи інтегративну діяльність інженера для успішної професійної соціалізації у студентів має бути прагнення до саморозвитку та самоосвіти. А це в свою чергу веде до досягнення успіху у майбутній професійній діяльності.

Таким чином показники даного компоненту наступні:

- задоволеність навчальним процесом,
- рівень ідентифікації з навчальною та професійною роллю,
- прагнення до саморозвитку та самоосвіти,
- рівень рефлексії.

Як зазначалось вище у сучасних дослідженнях повстає питання щодо формування саме конкурентоздатного фахівця. Враховуючи виділені нами компоненти ми вважаємо, що вони сприяють формуванню конкурентоздатного інженера.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. На наш погляд сформованість даних компонентів на високому рівні здатна забезпечувати успішну професійну соціалізацію. А успішна професійна соціалізація є своєю чергою запорукою гармонійного вступу майбутніх інженерів у професійне життя. На основі виділених компонентів та їх показників подальшою роботою вважаємо проведення емпіричного дослідження компонентів професійної соціалізації студентів інженерних спеціальностей.

Список літератури

1. Жоголева О. Р. Современный процесс социализации студенческой молодежи // Социально-экономические проблемы трансформационной экономики: Сб. материалов. – Тюмень: Вектор Бук, 2006. – Вып. 3. – С. 217 – 220.
2. Ігнатюк О. А. Формування готовності майбутнього інженера до професійного самовдосконалення: теорія і практика: монографія / О. А. Ігнатюк. – Харків: НТУ «ХПІ», 2009. – 432 с.
3. Кочубей А. В. Гуманітаризація підготовки майбутніх інженерів у вищих навчальних закладах засобами народознавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "теорія та методика професійної освіти" / Кочубей А. В. – Вінниця, 2010. – 20 с.
4. Чернилевский Д. В. Технология обучения в высшей школе / Д. В. Чернилевский, О. К. Филатов. – М: Экспедитор, 1996. – 288 с.
5. Камінська О. М. Формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів у начальновиховному процесі технічного університету: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. М. Камінська. – Ужгород, 2012. – 25 с.
6. Підбуцька Н. В. Конфліктологічна підготовка майбутньої управлінської еліти / Н. В. Підбуцька. // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків: НТУ «ХПІ», 2010. – №4. – С. 87–94.
7. Стефаненко П. В. Професійна підготовка майбутніх інженерів у процесі формування професійної комунікації / П. В. Стефаненко, О. Г. Каверіна // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2009. – №1. – С. 229–236.
8. Романовский А. Г. Формирование конкурентноспособного специалиста как стратегическая задача философии современного образования / А. Г. Романовский // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. - №3. – С. 3-9

Movchan Y., postgraduate student

PROFESSIONAL SOCIALIZATION'S STRUCTURE OF STUDENTS MAJORING IN ENGINEERING

The article gives the ground of professional socialization's structure of students majoring in engineering. It is analyzed demands for future engineers in psychological aspect. The need is stressed to design the structure of professional socialization of students major in engineering. It is reported that effectiveness of learning depends on a lot of factors. It is dealt with professional formation of future engineer like competitive specialist. It is marked out the socialization and professional socialization factors. It is considered the engineer's activity and functions which he carries out. It is emphasized professional and personal qualities which characterize a modern engineer. It is highlighted the importance of professional self-determination. Also it is emphasized a professional identity like important constituent of students' professional socialization. It is presented the definition of student's professional socialization. Thereupon it is extracted three components (social and adaptive one, motivational and value one, professional and reflexive one) and their attributes. Within the framework of these components it is offered to investigate the process of professional socialization of students majoring in engineering.

Key words: professional socialization, professional socialization's factors, components of professional socialization, student, engineer.